

PHILIP GLASS 'OPERA ÜÇLEMESİ' ÖRNEĞİNDE OPERA SANATINDA MİNİMALİZM

Elif AKTUĞ*

Zibelhan DAĞDELEN**

ÖZET

Minimalizm terimi ilk olarak 1960'lı yılların ortalarında sanatta, 1980'lerde ise avangart müzikte duyuldu. Sonraki yıllarda mimari gibi farklı disiplinlerde de kendini gösteren minimalizm, başta yıkıcı bir tarz olarak algılsa da zaman içinde içerik olarak bir akım halini aldı. Dönemin kitle kültürünün ortak dili (*lingua franca*) haline gelen terim, 1970'li yıllarda rock müzikte kendini gösterdi. 1980'lerde "New Age" ile yeni bir form kazandı. Aynı yıllarda televizyon reklamlarını ve Hollywood film müziklerini de etkisi altına alan akım, serializmin etkisini yok eden bir sembol haline geldi. Özellikle Philip Glass, Hollywood film müziklerinde bu anlamda bir çıkış açmış oldu. Glass'ın kullandığı doku ve tını, ilk kez 1988 yılında Special K reklam müziği için kullanıldı. Majör üçlü arpejler, Kellogg's'la daha mutlu ve daha sağlıklı bir hayatı telkin ediyordu. 1992'de Incognito parfümünün reklamı için yine P. Glass'ın *Fotoğrafçı* başlıklı avangart tiyatrosundan alıntılar yapıldı (Strickland, 1993:1).

Bu çalışmada, Philip Glass'ın 'üçleme' olarak anılan operalarında, bilim, din, siyaset olguları metaforik bağlamda ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Minimalizm, Opera, Philip Glass

MINIMALISM in THE ART of OPERA THROUGH THE EXAMPLE of 'OPERA TRILOGY' by PHILIP GLASS

ABSTRACT

The term minimalism first emerged in art in mid-60's and then in avant-garde music in the 80's. Minimalism, which also had a place in different art branches such as architecture, became an artistic trend although it had originally been perceived as a subversive movement. This trend, becoming a common language of the mass culture, also appeared in rock music in the 70's and took on a new shape via "New Age" in the 80's. Dominating commercial music and Hollywood soundtracks, minimalism became a symbol that overthrown the effects of serialism. In this sense, especially Glass achieved a significant breakthrough in Hollywood soundtracks. Glass's texture and sound was first featured in 1988 for *Special K* jingle. Triadic Major arpeggios were suggesting a happier and healthier life with *Kellogg's*. In 1992, *Incognito* perfume commercial also incorporated excerpts from Glass's avant-garde theater "The Photographer" (Strickland, 1993:1). In this study, the concepts of science, religion and politics in Glass's opera 'trilogy' will be examined in metaphorical context.

Keywords: Minimalism, Opera, Philip Glass

* Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Devlet Konservatuarı

** Doç. Dokuz Eylül Üniversitesi Devlet Konservatuarı

GİRİŞ

İlk olarak sanat dünyasında başlayan ve daha sonra müziğe yayılan bir hareket olan minimalizm, 1960'lı yıllarda Amerikan avangart görünümünün bir ürünü niteliğindedir. Minimalist stilin, malzemeleri mümkün olduğu kadar küçültmesi, azaltması ve fikirleri kapsamlı olarak tekrarlaması onun en göze çarpan özellikleri arasındadır (Geiersbach, 1998: 26).

Serializmin hegemonyasının devam ettiği bir dönemde varlık gösteren minimalist kompozitörler, eğitimlerini de bu dönemde aldılar. Terry Riley ve La Monte Young gibi birinci kuşak minimalist kompozitörler, eserlerinde farklı kültürlerden aldıkları müzikal malzemeleri ve stilleri kullanarak, serializmin akademik karmaşıklığına karşı çıktılar. İkinci kuşak minimalistler arasında yer alan Philip Glass, Steve Reich ve John Adams da birinci kuşak minimalistlerin izinden giderek, gerek sahne gerekse enstrümantal eserlerini yine farklı kültürlerin malzemeleriyle oluşturdular.

Minimal müzik, Amerikan müziğinin kurumsallaşmasında önemli bir rol oynayan serializm karşısında profesyonel kimliğini elde ederken zorluklarla karşılaştı. Serializmin kolay anlaşılabilir olmayışı, kompozitörün yaratıcılığının ve entelektüelliğinin bir kanıtı olarak görüldü. Eserlerin zorluk derecesi, düşük ya da yüksek sanat olarak kategorize edilmesine neden oldu (Strickland, 1993: 120).

DeneySEL ve akademik tavrı yıkmayı amaçlayan minimal müzikte süreklilik, armonik hareketlerin yavaşlatılması, kullanılan aralıkların azaltılması, her şeyden önce bu aralıkların tekrarlanması veya uzatılması yoluyla sağlandı. Müzikal unsurların, armonik, dokusal ve yapısal olarak aşamalı bir biçimde katlanması, minimal müziğin bir diğer belirgin özelliği olarak karşımıza çıkar. Zihinde kısmen hipnotik bir etki yaratmayı amaçlayan minimal müziğin, darbe odaklı yapısıyla tüm gelenekleri yıktığını söylemek mümkündür.

Philip Glass 'Opera Üçlemesi'

Müziğini *uzay makinesi motoru* olarak tanımlayan Glass, eserlerinde, çalgınlıkların birbiri ardına geldiği, robotik düzenin gerektiğinde bertaraf edildiği fütüristik bir dünyayı betimler. Müzikal hümanizmden uzak olan kompozitörün daha çok post-hümanist bir tavrı vardır (Strickland, 1993: 289). 1980'lerde başta Talking Heads grubu olmak üzere birçok New Wave tarzı müzikte, özellikle vokal ve gitar partilerinde Glass'ın motorik tekrarları kullanılır (Strickland, 1993: 248).

Opera üçlemesi fikri, 1979'da Philip Glass'ın, Stuttgart Devlet Operası Müzik Direktörü Dennis Russell Davies ile yaptığı bir görüşmede ortaya çıkar. Wagner'in *Ring* başlıklı dörtlümesine gönderme niteliğinde olan Glass'ın opera üçlemesinde, yavaş gelişen ancak artarak dönüşen müzikal yapı, üçlemeyi oluşturan operaların birbirlerine artistik yönden de bağlanmasına olanak sağlar (Richardson, 1999: 3). Aynı bakış açısıyla başkahramanlar, operalarda semiyotik bağlamda birer figür olarak

karşımıza çıkar. Üçlemenin temel fikri, düşünce yapıları ve bakış açılarıyla dünyayı değiştiren insanlardır. Üçlemeyi oluşturan operalar *Einstein on the Beach*, *Satyagraha* ve *Akhnaten* 1986'da üç ayrı gece arka arkaya sahnelenir. Bilim, politika ve din merkezli temalara dikkat çekmek istediğinden bahseden Glass, diğer kompozitörlerden farklı olarak dramaturjinin yaygın gerekliliklerini kullanmaktan kaçındığına dikkat çeker (Glass, 2015: 403).

Einstein on the Beach

İlk olarak 1976'da sahnelenen opera, kabaca Albert Einstein'ın hayatının tasviri niteliğindedir. Eserde, Einstein'ın hayatı tamamen yansıtılmamakla birlikte metaforik yansımalar eserin tamamına hakimdir. Örneğin; tren, eserin iki sahnesinde karşımıza çıkar ve görelelik kuramını temsil eder. Tren ve trenlerin geçişleri arasındaki ilişki, kuramdaki matematiksel bir denklemi açıklamak için kullanılır (Coventry, 2014: 1).

Eser, 4 perde, 9 sahne ve 5 intermezzî'den (knee plays) oluşur. Intermezzî'ler, prelude, interlude ve postlude gibi eser boyunca duyulan kısa bağlantı parçalarıdır. Müzikal yapının çekirdeğini oluşturan bu kısa parçalar, eserin farklı sahnelerinde, o sahneyle orantılı olarak şekillenir (Glass, 1978: 66).

Operanın 3 görsel ana teması (tren, duruşma, uzay aracı), yine 3 müzikal ana temayla bağlantılıdır. Eserin vokal ve görsel temalarının oluşturulmasında, 4 ana karakter, 12 şarkıcı, dansçılar, solo kemancı, keyboard ve üfleme çalgılar kullanılmıştır.

En önemli müzikal temalar intermezzo'larda ve keman sololarda karşımıza çıkar. Einstein'ı karakterize eden solo kemancı aynı zamanda operanın solistidir. Kemancının oturuş pozisyonu, kendi rolüyle ilişkili olarak bir ipucu vermesi açısından, orkestra ve sahne arasındadır. Çünkü bu karakter, bazen Einstein'ın kendisi, bazen de olayların tanığı konumundadır. Karakterin müzikal çizgisi eserin tamamında belirleyici bir rol oynar (Glass, 1978: 64).

Glass, vokal teksti, sayılardan ve notalardan oluşturmuştur. Sayılar, müziğin ritmik yapısını, notalar ise, müzikal aralıkları temsil ederler. Kompozitör, teksti bu şekilde oluşturmasının en önemli nedenini, eseri uluslararası dinleyiciler açısından daha anlaşılır kılmak olarak açıklar. Opera, 19. yüzyılda bir trende başlar, 20. yüzyılda bir uzay aracında sona erer. Ana karakterler eser boyunca farklı kombinasyonlarda karşımıza çıkar (Glass, 1978: 67).

Einstein on the Beach, neredeyse Glass'ın geliştirdiği tekniklerin resimli el kitabı gibidir. Glass, eseri yapı, süslemeler, armonik gelişim ve kromatizm ile ilgili fikirlerinin "katalog" u olarak tanımlar (Strickland, 1993: 239).

Fotoğraf 1. Einstein on the Beach

Kaynak: http://assets.rollingstone.com/assets/images/story/philip-glass-einstein-on-the-beach-receives-powerful-revival-at-the-brooklyn-academy-of-music-20120916/large_120916-einstein-beach-600-1347836435.jpg

Fotoğraf 2. Einstein on the Beach

Kaynak: <http://www.thetimes.co.uk/tto/arts/music/classical/article3385716.ece>

Satyagraha

Sanskritçe *gerçek güç* anlamına gelen *Satyagraha*, Glass'ın, Gandhi'nin 1890'larda Güney Afrika'ya giderek sosyal değişim için başlattığı şiddete başvurmayan hareketinden etkilenerek ortaya çıkardığı bir operadır. Eser, Gandhi'nin Güney Afrika'ya varmasıyla başlayan ve oradan ayrılmasıyla sona eren yirmi yıllık süreci konu alır. Glass kitabında, Gandhi'nin girişiminin çoğu zaman pasif bir direniş olarak yansıtıldığına, ancak bunun doğru olmadığına, girişimin son derece aktif, sadece şiddete başvurmayan bir hareket olduğuna dikkat çeker (Glass, 2015: 398). Üç perdelik operanın her perdesi tarihsel bir figür tarafından canlandırılır. 1. perdede, Leo Tolstoy; 2. perdede, Rabindranath Tagore; 3. perdede, Martin Luther King Jr. Başkahraman olarak sahne alır. Operada Hint kültürü, geçmiş, şimdi ve gelecek olarak üç farklı zaman diliminde ele alınır. Geçmiş, Gandhi'yle yazışan ve ondan Transvaal'deki kardeşimiz olarak bahseden Tolstoy'la temsil edilir. Şimdiki zaman için, Gandhi'nin çağdaşı, Hintli şair ve Nobel Edebiyat ödülü sahibi Tagore sahnededir. Tagore, Gandhi'ye yürüyüşlerde ve oruç tutarken eşlik eder. Gelecek zaman için ise, Gandhi'nin insan hakları mücadelesi için şiddete başvurmayan yöntemini benimseyen Martin Luther King Jr. karşımızdadır (Glass, 2015: 400). Eserde, şarkıcıların söylediği bölüm kutsal bir Hindu metni olan *Bhagavad Gita*'dan alınmıştır. Glass, *Satyagraha*'nın çoğunlukla flamenko müziğinde duyulan bir nota dizisiyle açıldığından bahseder. Hint müziği ile Avrupa müziği arasında gizli bir bağlantı olduğunu vurgulayan Glass, bunun kanıtını İspanyolların flamenko müziğinde bulunduğunu söyler (Glass, 2015: 401). Glass, John Howell ile yaptığı söyleşide, *Satyagraha*'nın vokal yoğunluğu en yüksek eserlerden biri olduğuna dikkat çeker (Glass, Howell, 1981: 70).

Fotoğraf 3. Satyagraha

Kaynak: <http://www.nonesuch.com/journal/philip-glass-satyagraha-at-the-met-masterpiece-of-musical-and-visual-art-ny-post-2011-11-07>

Fotoğraf 4. Satyagraha

Kaynak: <http://www.telegraph.co.uk/culture/music/opera/10491171/The-opera-novice-Satyagraha-by-Philip-Glass.html>

Akhnaten

Glass, Einstein ve Gandhi'den sonra din teması için antik dönemden esinlenir. Mısır Firavunu Akhnaten'in hüküm sürdüğü Amarna dönemi, farklı disiplinlerden birçok sanatçının ilgisini çekmiştir. Glass, bu dönemi 3. operası *Akhenaten*'de ele alır (Frandsen, 1993: 241-242). Eser, tektanrıcılık düşünülerek ve Mısır firavunu Musa ile ilişkilendirilerek, Freud'un tavsiyesi üzerine yazılmıştır. Velikovsky'nin, Akhnaten'in Oedipus'un prototipi olduğu varsayımına bir göndermedir. Kompozitör, bir kerede iki opera ortaya koymayı planlar. Oedipus karakteri sahne arkasında, Akhnaten ise sahne üzerinde yer alacaktır (Glass, 2015: 407). Ancak yaptığı araştırmalar sonucunda ortaya koymak istediği görüşleri Akhnaten'in daha iyi yansıtacağı kanısına varır ve eseri bu karakter çerçevesinde kurgular. Üç perdeden oluşan *Akhnaten*'in teksti, Shalom Goldman tarafından Eski İbranice, Aramice, Eski Mısırca, Akatça ve eserin sahnelendiği bölgenin yerel dilinde oluşturulmuştur. İlk ve tek olarak Akhnaten'in 2. perde 4. sahnedeki aryası "The Hymn to the Sun" izleyicinin yerel dilindedir (Glass, 2015: 408).

IV. Amonhotep (Amon'u hoşnut eden anlamına gelir) biçimindeki ismini Akhnaten (Aten'in hayırlı evladı) olarak değiştirir. Krallığının 5. yılında Akhnaten, Mısır'ın başkentini Tell el Amanra'ya, yani Mısır'ın tam orta noktasına taşır. Burası sınır taşlarına göre *tek bir tanrının hizmetine sunulmuş* bir bölgedir. Hükümdarlığının 8 ila 12. yılları arasında diğer tanrılara ibadet etmeyi tümüyle yasaklar ve yeni inanç sistemini kabul ettirmek amacıyla tapınakların duvarlarından ve heykellerden diğer tanrıların isimlerini sildirir. İlk *tektanrıcılık* dönemi olarak kabul edildiğinde, Amarna geçiş dönemi, Aten'in diğer tanrılardan daha üstün bir konuma geldiği henoteizm dönemi olarak görülebilir. Akhnaten'in on altı yıllık hükümdarlığı döneminde sanatsal

üslupta, özellikle belirli kişilerin tasvirleri söz konusu olduğunda, radikal değişiklikler meydana gelir. Bu değişiklik, sanatsal anlayışta gerçekçilik arayışı ya da kraliyet ailesinin bir biçimde deforme olduğu anlamına gelmemektedir. Tam tersine bu, sanatsal biçimlerin her zaman dini anlayışın özelliklerini ifade ettiği anlamına gelir. Kimi bilim insanları yumurta kafalı figürlerin ve cinsiyetsiz insan figürlerinin muhtemelen yeniden doğuşu ima ettiğini öne sürmektedir. Akhnaten'in yeni dini inancı Tell el Amarna'ya taşınmaya zorlanan yöneticiler ve saray personeli dışında topluma derinlikli olarak nüfuz etmez. Yeni dinin halkın tanrıya ibadet etmesini kraliyet ailesi aracılığıyla yapması gibi çekici olmayan yönleri bulunmaktadır (Brewer, Teeter, 2011: 56-57). Amarna (18. Hanedan) Dönemi boyunca Akhnaten dini, *tektanrıcılık* olarak kabul edilmekte ve Mısırlıların, Yahuda- Hıristiyanlık düşüncesinin kaynağı olduğunun bir kanıtı olabileceği ileri sürülmektedir. Amarna döneminde geçerli olan dinsel inanışlar çok daha doğru bir biçimde henoteizm kavramıyla ifade edilebilir. Henoteizm, bir tanrının geçici olarak diğer tanrılardan üstün bir konuma getirilmesidir (Brewer, Teeter, 2011: 114).

Fotoğraf 5. Akhnaten

Kaynak: <http://www.laopera.org/mobile/Tickets/?depth=6&srcid=10234>

Fotoğraf 6. Akhnaten

Kaynak: <http://www.laopera.org/mobile/Tickets/?depth=6&srcid=10234>

SONUÇ

Opera sanatının, birçok sanat dalını bünyesinde barındırmasından dolayı, özellikle oluşturulan tekstin içerdiği kodlar ve müzikal leitmotiv'ler, eserin farklı okumalarına da olanak sağlar. 20. yüzyıl operaları çoğunlukla müzik, libretto, teatral ve sinematik unsurlar, objeler, ışık, mim, dans gibi çoklu ortam içerirler. Bu tür operalardaki çoklu ve değişken faktörler, zaman zaman izleyiciyle sanat ürünü arasındaki iletişim sürecini karmaşıklştırmakla birlikte, izleyiciye eseri farklı bakış açılarıyla yorumlama olanağı sağlar. Eserlerdeki bileşik öykülemeyle oluşturulan metaforlar ve semboller, hikâyeyi çok katmanlı bir forma dönüştürür (Aktuğ, 2016: 69). Yenilikçi ve alışılmadık ortamlar kullanarak, anlam, uygulama, yorumlama bağlamında çok katmanlı bir anlatı yaratma çabası, günümüz operalarında sıkça rastlanan bir tavidir (Aktuğ, 2016: 71). *Einstein on the Beach*, *Satyagraha* ve *Akhnaten* başlıklı operalarını içine alan üçlemede Glass, geleneksel operalardan teknik ve estetik açıdan farklı (Sakarya, 2014: 22) bir yol izlemiştir. Birçok dönem operasında olduğu gibi, özellikle *Einstein on the Beach*'de zaman kavramını esneterek kullanan kompozitör, konunun sürekliliğini ikinci planda tutarak, teksti ve müzikal yapıyı öne çıkarmıştır. *Satyagraha* ve *Akhnaten*'de ise, tekstler farklı dillerde oluşturulmuştur. Ancak, Glass'ın kullandığı, armonik ve ritmik kurulum, tekstle müzik arasındaki yapısal uyumu sürekli kılar. Glass'ın 'opera üçlemesi' minimal operanın en seçkin örneklerini oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

- AKTUĞ, Elif (2016). "Luciano Berio Un Re In Ascolto Örneğinde 20. Yüzyıl Opera Sanatında Semiyotik Yaklaşımlar", *Uluslararası Hakemli Müzik Araştırmaları Dergisi*. Ocak- Şubat- Mart- Nisan 2016 Sayı: 06 Kış İlkbahar Dönemi.
- BREWER, Douglas J., TEETER, Emily (2011). *Mısır ve Mısırlılar*, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- COVENTRY, Chelsea M. (2014). *Einstein on the Beach: A Global Analysis*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, University of Nebraska- Lincoln School of Music
- FRANSEN, Paul John (1993). "Philip Glass's 'Akhnaten', *The Musical Quarterly*, Vol. 77, No. 2 (Summer, 1993), pp.241-267.
- GEIERSBACH, Frederick J. (1998). "Making the Most of Minimalism in Music", *Music Educators Journal*. Vol. 85, No. 3 (Nov., 1998), pp. 26-30+49.
- GLASS, Philip (1978). "Einstein on the Beach", *Performing Arts Journal*. Vol. 2, No. 3 (Winter, 1978), pp. 63-70.
- GLASS, Philip, HOWELL, John (1981). "Satyagraha and Contemporary Opera" *Performing arts Journal*. Vol. 6, No. 1 (1981), pp. 68-83.
- GLASS, Philip (2015). *Words Without Music*, New York: Liveright Publishing Company.
- RICHARDSON, John (1999). *Singing Archaeology Philip Glass's Akhnaten*, USA: University Press of New England.
- SAKARYA, Uğur Cihat (2014). *Yirminci Yüzyıl Müziğinde Minimalist Eğilimler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- STRICKLAND, Edward (1993). *Minimalism: Origins*, Bloomington, IN: Indiana University Press.

İnternet Kaynakları

Fotoğraf 1. Einstein on the Beach

http://assets.rollingstone.com/assets/images/story/philip-glass-einstein-on-the-beach-receives-powerful-revival-at-the-brooklyn-academy-of-music-20120916/large_120916-einstein-beach-600-1347836435.jpg Erişim tarihi: 28. 09. 2016

Fotoğraf 2. Einstein on the Beach

<http://www.thetimes.co.uk/tto/arts/music/classical/article3385716.ece> Erişim tarihi: 28. 09. 2016

Fotoğraf 3. Satyagraha

<http://www.nonesuch.com/journal/philip-glass-satyagraha-at-the-met-masterpiece-of-musical-and-visual-art-ny-post-2011-11-07> Erişim tarihi: 28. 09. 2016

Fotoğraf 4. Satyagraha

<http://www.telegraph.co.uk/culture/music/opera/10491171/The-opera-novice-Satyagraha-by-Philip-Glass.html> Erişim Tarihi: 04.11.2016

Fotoğraf 5. Akhnaten

<http://www.laopera.org/mobile/Tickets/?depth=6&srcid=10234> Erişim tarihi: 28. 09. 2016

Fotoğraf 6. Akhnaten

<http://www.laopera.org/mobile/Tickets/?depth=6&srcid=10234> Erişim tarihi: 28. 09. 2016